

ביאורים

הנבואה אינה שווה ל'ידיעת עתידות'. הנבואה היא, בראש ובראשונה, השגה רוחנית. לעתים היא מיועדת לנביא עצמו, כחלק מההשתלמות האישית שלו. במקרים אחרים היא מיועדת לאנשים אחרים, ואז הנביא משמש כשליח וכמתווך בין ה' לבין בני האדם שחסרה להם ההשגה הנבואית, והוא מצווה אותם על מעשים מסוימים.

כיצד ידעו האנשים אם האדם שטוען שהוא נביא שנשלח אליהם, הוא אכן נביא באמת? קודם כל, לעולם לא נחשוב שעם הארץ או אדם מן השורה הוא נביא, גם אם הוא יעשה נסים ומופתים. רק מי שהכשיר את עצמו באופן מיוחד, בעבודת המידות ובהשגת החכמה, עד שניכר שהוא יוצא מגדר הרגיל, יכול לעורר אצלנו מחשבה שמא הוא נביא. בנוסף, הטוען לנבואה נדרש לעשות מופת מיוחד (אותו יגדיר הרמב"ם בהמשך), שלא ניתן לעשותו בכוח אנושי רגיל, והוא מעיד על יכולת על טבעית.

האם המופת מוכיח שהאדם הזה הוא נביא? התשובה היא לא. ייתכן שלאדם הזה ישנה ההכשרה הרוחנית הנדרשת, והוא חולל לעינינו את המופת הנדרש, ובכל זאת הוא לא נביא הנשלח מאת ה'. יכול להיות שהוא עשה את המופת בדרך אנושית הנסתרת מאיתנו, או בדרך כישוף, ולא בכוח אלוהי. אולם אין לדיין אלא מה שענינו רואות, ועל פי הכללים שמסר לנו ה' בתורה, אנו מחויבים לשמוע לו כאילו הוא נביא אמת. כפי שה' מצווה עלינו בתורה להאמין לשני עדים, גם כשהם מחייבים את האדם בתשלום של ממון רב, או מחייבים אותו מיתה, למרות שאין ודאות מוחלטת שהם עדי אמת. תמיד קיים הספק שמא הם עדי שקר, שהצליחו לתאם ביניהם עמדות באופן מושלם שאינו ניתן לערעור, ואנו נוציא להורג אדם כשר. אולם לבני האדם אין יכולת לדעת את הנסתר, ואנו מוכרחים לפעול על פי כללים גלויים. התורה לא מבטחת אותנו מפני טעויות, והיא לוקחת בחשבון את האפשרות שנקשיב לדבריו של אדם שאינו נביא כלל. אנו אכן מוגבלים בטבענו, אולם ההוראה האלוהית המוחלטת, כפי שניתנה לנו בתורה, מצווה אותנו לנהוג בכל חיינו בדרך שנמדדת בכלים אנושיים. אילו היינו צריכים להגיע לאמת מוחלטת בכל מקרה של ספק, עולמנו היה נחרב מחוסר פעילות.

הרחבות

• ידיעת הנביא שונה משלנו

לְבוֹנֵן אוֹתָם וְלַהוֹדִיעֵם מַה יַעֲשׂוּ. מדוע חכמים צריכים נביא שיורה את דרכם? על כך עונה בעל ספר החינוך שידיעתם של בני האדם אינה ידיעה שלמה (בייחוד בעניינים רוחניים) מכיוון שהיא תלויה בשכל האנושי. לעומת זאת, ידיעתו של הנביא נובעת מהקב"ה ולכן היא שלמה ואין בה פקפוק. אם-כן, כיוון שרק "מעטים מבני העולם זוכים בה (בנבואה) ועולים אליה" ורק "אחד מאלפי רבבות הוא המשיג למעלה זו (הנבואה). על כן ציוטנו התורה... שנשמע אליו בכל אשר יצוה כי הוא היודע דרך האמת וידריכנו בו". זו הסיבה ש"המחלוקת עליו בשום דבר הוא טעות גמור וחסרון ידיעת האמת" [מצוה תקטז].

• מופתים שלא בדרך הטבע

וְאֶפְשָׁר שִׁיעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְאֵינוֹ נְבִיא. לכאורה, לא ברור כיצד אדם שאינו נביא יכול לעשות דברים החורגים מדרך הטבע. רבי יוסף אלבו מנה כמה אפשרויות להתרחשות מופתים לאדם שאינו נביא:

"וכן עשיית האותות כבר אפשר שיעשו קצתם לצדיקים או על ידי חסידים אף על פי שאינם נביאים, כרבי חנינא בן דוסא (שנהפך לו חומץ ליין כמובא בתענית כה). ורבי פנחס בן יאיר (שבקע את הנהר שלוש פעמים כמובא בחולין ז). וחבריו. או על ידי איזו תחבולה טבעית... או אפשר שיעשו בלהט או בכשוף כמו שהיו עושים חרטומי מצרים, או על ידי שם משמות הקודש, כי השמות הם ככלי אומנות של מקום (הקב"ה), כי שם בכוחם שיעשו בהם אותות ומופתים" [ספר העיקרים א, יח].

מכאן שהאותות שעושה אדם אינם ראייה מוחלטת שהוא נביא.

לעילוי נשמת אילה בת ר' חנא מנחם ע"ה

ז, הנביא - אֶפְשָׁר שִׁתְּהִיָּה נְבוֹאָתוֹ לְעֲצָמוֹ בְּלִבָּד, לְהִרְחִיב לְבוֹ וְלַהוֹסִיף דְּעִתּוֹ עַד שִׁדְעָה מַה מִּטְרַת הַנְּבוּאָה שְׁלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מֵאוֹתָן הַדְּבָרִים הַגְּדוּלִּים, וְאֶפְשָׁר שִׁיִּשְׁלַח לְעַם מַעֲמֵי הָאָרֶץ אוֹ לְאֲנָשֵׁי עִיר אוֹ מִמְלָכָה, לְבוֹנֵן אוֹתָם וְלַהוֹדִיעֵם מַה יַעֲשׂוּ⁴¹. אוֹ לְמִנֵּעַ אוֹתָן מִמַּעֲשֵׂים הָרָעִים שֶׁבִּידְיָהֶן. וְכִשְׁמַשְׁלַחִין אוֹתוֹ, נוֹתְנִין לוֹ אוֹת וּמוֹפֵת⁴², כְּדִי שִׁדְעוּ הָעַם שֶׁהָאֵל שְׁלָחוֹ בְּאָמָת.

ז, ולא כל העושה אות ומופת מאמינים אותו שהוא נביא; אלא אדם שהיינו יודעים בו מתחלתו שהוא ראוי לנבואה בחקמתו ובמעשיו שנתעלה בהן על כל בני גילו, והיה מהלך בדרך הנבואה ובקדשיתה ופרישותה, ואחר כך בא ועשה אות ומופת, ואמר שהאל שלחו - מצוה לשמע כמזנו⁴³, שְׁנֶאֱמַר: "אֵלֵינוֹ תִשְׁמָעוּן" (דברים יח, יט).

ז, וְאֶפְשָׁר שִׁיעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת וְאֵינוֹ נְבִיא⁴⁴, וְזֶה הָאוֹת יֵשׁ לוֹ דְּבָרִים בְּגוֹ, וְאֵף עַל פִּי כֵן מִצְוָה לְשָׁמֵעַ לוֹ; הוֹאִיל וְאָדָם גְּדוֹל הוּא וְחָכֵם, וְרָאוּי לְנְבוּאָה - מַעֲמִידִין אוֹתוֹ עַל חֻזְקוֹ⁴⁵, שֶׁכֶּף נִצְטוּיָנוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּצְטוּיָנוּ לְחַתֵּךְ הַדִּין עַל פִּי שְׁנַיִם עֲדִים כְּשָׂרִים, וְאֵף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁהַעֲדוּ בְּשֶׁקֶר - הוֹאִיל וְכִשְׂרִין הֵן אֲצִלְנוּ, מַעֲמִידִין אוֹתָן עַל פְּשׁוּרָתָן. וּבְדְבָרִים הָאֵלֵינוֹ וְכִיִּצְאָה בְּהֵן נֶאֱמַר: "הַנְּסִתְרַת לִי אֶלְהִינִי, וְהַנְּגַלְתָּ לָנוּ וּלְבָנֵינוּ" (שם כט, כח), וְנֶאֱמַר: "כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינָיו, וְיִי יִרְאֶה לְלִבָּב" (שמואל א טז, ז).

לְבוֹנֵן - ללמדם בינה. וְלַהוֹדִיעֵם מַה יַעֲשׂוּ - לפי צורכי השעה, ולא כדי לחדש מצוות (להלן טב);
 נוֹתְנִין לוֹ אוֹת וּמוֹפֵת - הכולל חיזוי העתיד (למאפייניו בהרחבה, ראה להלן פרק י'). 21) מִצְוָה לְשָׁמֵעַ מִמֶּנּוּ - מצוות עשה (סה"מ עשה קעב). דְּבָרִים בְּגוֹ - דברים נסתרים שאין אנו יודעים אותם, כגון תחבולה טכנית. מַעֲמִידִין אוֹתוֹ עַל חֻזְקוֹ - מניחים שהוא דובר אמת ושהאות אמת, אם לא נתברר אחרת.

ביאורים

בפרק הקודם מנה הרמב"ם את ההבדלים בין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים, ביחס להליך הנבואה. כאן מציג הרמב"ם הבדל נוסף, ביחס להוכחה הנדרשת על הנבואה עצמה. שאר הנביאים צריכים להוכיח שהם אכן נשלחו מאת ה', על ידי שיעשו מופת. אולם משה רבנו לא נדרש להביא שום ראיה, כיוון שה' בעצמו העיד עליו שהוא שלווחו. במעמד הר סיני, שמע כל העם קול נבואי שבו ה' אומר למשה שידבר אל עם ישראל.

מדוע ההבדל הזה נדרש? כפי שציין הרמב"ם בפרק הקודם, מופת איננו הוכחה ודאית. ניתן לעשותו על ידי כוחות רוחניים ותחבולות שונות, ולא דווקא על ידי נס וגילוי אלוהי. לו התורה הייתה ניתנת על ידי נביא כזה, שאין ודאות בנבואה שלו, היה ניתן להטיל ספק באמינות התורה. כדי להבטיח את קבלת התורה ונצחיותה לעד, היה צורך בנביא מסוג אחר, שאין שום ספק בכך שהוא נביא.

גם ביחס לעדות בבית הדין, קיים הכלל 'לא תהא שמיעה גדולה מראייה', לפיו אם הדיינים בעצמם ראו את המעשה, אין צורך בקבלת עדות. אדרבה, ראיית הדיינים בעצמם מעולה יותר, כיוון שאין בה שום ספק. העדות נדרשת רק במקרה שאין לדיינים מידע ישיר, והם נזקקים להסתמך על עדות חיצונית, שאין בה ראיה ודאית. נבואת משה איננה עוד נבואה, ולכן ישנו הכרח להוכיח את ודאותה ואת נצחיותה.

הרחבות

• האמונה במשה לפני מעמד הר סיני

במעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דפי. לדעת הרמב"ם, עד למעמד הר סיני היה לעם ישראל ספק בנבואתו של משה למרות האותות והמופתים שעשה. רק במעמד הר סיני התאמתה נבואתו ללא ספק. אור החיים הקשה על כך כיצד ניתן לומר שלא האמינו במשה עד מעמד הר סיני, והלא כבר לאחר קריעת ים סוף נאמר "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שמות יד, לא).

מבאר אור החיים שכוונת הרמב"ם היא ש"האמונה שהאמינו ישראל במשה היתה שהוא עבד ה' וה' חפץ בו ועושה תפלות ורצונו, אך לא האמינו שהיה ה' מדבר עמו". הסיבה לכך היא שבאותם דורות נפוצו אמונות הגויים שלא ייתכן שהקב"ה ידבר עם אדם והאדם יחיה. לכן עם ישראל האמין בנבואתו של משה רק אחרי מעמד הר סיני שבו שמעו שה' מדבר עימו [אור החיים, שמות יט, ט, וכן כתב בספר העיקרים א, יח] (עיין בדברי האור החיים ששיטתו שונה מעט מדברי הרמב"ם כאן בביאור הפסוק "וגם כך יאמינו לעולם").

לעומת זאת, הרמב"ן חולק על הרמב"ם וכותב שלא ייתכן שישאל לא האמינו בנבואה "כי זרע אברהם לא יסתפקו בנבואה, כי האמינו בה מאבותם". לכן פירש שכוונת הפסוק היא: "וגם כך יאמינו לנצח בכל הדורות. ואם יקום בקרבם נביא או חולם חלום כנגד דברך יכחישוהו מיד, שכבר ראו בעיניהם ושמעו באזניהם שהגעת למעלה העליונה בנבואה" (רמב"ן, שמות יט, ט) (ועיין ברש"י שם שהביא פירוש נוסף).

פרק שמיני

האמונה בנבואת משה

א, משה רבנו - לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה; שהמאמין על פי האותות - האמת משה יש בלבד דפי, שאפֿשר שיעשה האות בלאט° וכשוף°. אלא כל האותות שעשה במדבר, לפי הצרף עשאן, לא להביא ראיה על הנבואה: צרף להשקיע את המצריים - קרע את הים והצילם°; בו; צרכנו למזון - הוריד לנו את המן; צמאו - בקע להן את האבן; כפרו בו עדת קרח - בלעה אותן הארץ; וכן שאר כל האותות.

א, ובמה האמינו בו? במעמד הר סיני; שעיינינו ראו ולא זר, ואזנינו שמעו ולא אחר, האש והקולות והלפידים, והוא נגש אל הערפל, והקול מדבר אליו, ואנו שומעים 'משה, משה, לה אמר להם כך וכן'. וכן הוא אומר: "פנים בפנים דבר יי עמכם" (דברים ה, ד), ונאמר: "לא את אבתינו פרת יי את הברית הזאת" (שם ה, ג).

א, ומנין שבמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דפי? שנאמר: "הנה אנכי בא אליך בעב הענן°, בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם כך יאמינו לעולם" (שמות יט, ט) - מקלל שקדם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם, אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה.

ב, נמצאו אלו ששלח להם - הם העדים על נבואתו שהיא אמת, ואינו צריך לעשות להן אות, שהן והוא אחד בדבר; פשני עדים שראו דבר אחד ביחד, שכל אחד מהן עד לחברו שהוא אומר אמת, ואין אחד מהן צריך להביא ראיה לחברו. כך משה רבנו - כל ישראל עדים לו אחר מעמד הר סיני, ואינו צריך לעשות להם אות.

ב, וזה הוא שאמר לו הקדוש ברוך הוא בתחלת נבואתו, בעת שנתן לו האותות לעשותן במצרים, ואמר לו "ושמעו לקלך" (שם ג, יח): ידע משה רבנו, שהמאמין על פי האותות - יש בלבד דפי, ומהרהר ומחשב; והיה נשפט מלילה, ואמר "והן לא יאמינו לי" (שם ד, א) - עד שהודיעו הקדוש ברוך הוא, שאלו האותות אינן אלא עד שייצאו מצרים, ואחר שייצאו יעמדו על הך הנה, יסתלק ההרהור שמהרהרין אחריה, שאני נתן להן כפאן אות שידעו שאני שלחתיך באמת מבתחלה, ולא ישאר בלבם הרהור. והוא שהכתוב אומר: "וזה לה האות° כי אנכי שלחתיך: בהוציאך את העם מצרים, תעבדון את האלהים על הך הנה" (שם ג, יב).

יש בלבד דפי - יש בדעתו פגם והרהור של ספק. **בלאט** - בסתר, בדבר הנעלם מאתנו. **כשוף** - קסם, מעשה להטים בתחבולות. **הצילם** - הטביע אותם במצולות ים. **בעב הענן** - כדי ללמד על הקושי בהשגת ה' (מ"ג ג, ט; למעמד הר סיני ראה גם שם בלב). **והוא שהכתוב אומר: וזה לה האות וכו'** - בניגוד לשני הפסוקים הקודמים, אין הרמב"ם אומר בפסוק זה "ואמר לו", שהרי הוא נאמר לפנייהם. וכוונת הדברים "הוא שהכתוב אומר", שרק עתה הבין משה מה שנאמר לו בתחילה (ק).

ביאורים

כיוון שמופתים אינם הוכחה ודאית לנבואה, אין אפשרות להסתמך עליהם מצד עצמם. אנחנו לא מאמינים לשום אדם שהוא נביא, בגלל התפעלות והתלהבות מהמופת - חיווי העתיד דרך כלל, אותו הוא עושה. אנחנו מאמינים לו בגלל סיבה אחת ויחידה: בגלל שהתורה עצמה מצווה עלינו להאמין לו, למרות שייתכן שהוא מרמה אותנו. באותה מידה שאנחנו מצווים להאמין לשני עדים, לא בגלל שאנחנו מותרשים מהם שהם דוברי אמת (למרות שאנו כן חותרים לכך), אלא רק בגלל שהתורה ציוותה עלינו כך.

התורה הזו שמצווה עלינו, היא בעצם נבואת משה. משה, הנביא שאין ספק בנבואתו, נותן תוקף ומשמעות לכל שאר הנביאים. כיוון שמשה נותן את התוקף לכל הנביאים, לכן לא ייתכן שנביא אחר יסתור את נבואת משה, שהרי הוא יונק ממנו את כל כוחו. נבואת משה איננה שקולה לשאר הנבואות, אלא יש בה ודאות מוחלטת, ולכן לא ייתכן שתהיה סתירה בינה לנבואות אחרות. סתירה כזו מעידה בבירור שהנביא הסותר את דברי משה, נביא שקר הוא, למרות שהוא אישיות רוחנית נעלה וגם בעל מופתים. תוכן הנבואה שלו מוכיח, שהמופתים שלו נעשים בדרך כישוף, ואסור לנו להתפעל מהם. בזה מסביר הרמב"ם, שהצורך בייחודיות של נבואת משה מבטיח את נצחיות התורה.

הרחבות

• הכלית אותותיו של נביא השקר

וְאָנֹכִי יוֹדְעִין בְּיַחֲדָי שְׂאוֹתֶיךָ הָאוֹתוֹת בְּלֹאט וְכִשּׁוֹף הֵן. אם נביא זה הוא נביא שקר, מדוע הקב"ה נתן בידו כוח לעשות אותות ומופתים? תשובה לכך ניתן למצוא בדברי הרמב"ם במקום אחר: "ואין לחוש לנבואתו ולא נבקש ממנו מופת, ואפילו עשה מופתים אשר לא שמענו מופלאים כמותם... אין לחוש לאותם המופתים, לפי שסבת קיום אותם המופתים מה שאמר הכתוב "כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הַיִּשְׁכֶּם אוהבים את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם" (דברים יג, ד) [הקדמה למשנה ב].

יסוד זה עדיין אינו ברור. האמנם ה' צריך לנסות את בני האדם כדי לדעת אם הם עובדים אותו בלב שלם? הרמב"ם דוחה טענה זו שכן הקב"ה יודע מה בלבו של אדם, ולכן מבאר את מטרת הניסיונות באופן שונה. הניסיון אינו נעשה כדי שה' ידע, אלא כדי שבני אדם יראו את הניסיון ואת עמידת האדם בו, וילמדו ממנו את הדרך הישרה. אם-כן, מטרת ניסיון העם בנביא השקר היא שידעו אומות העולם "את מידת ודאותכם בתורתו יתעלה והשגתכם את אמיתתו, ושאין אתם מרוגזים על-ידי מרמה של רמאי (נביא השקר), ואין אמונתכם באל מתערעת". לאחר ההתבוננות בעמידת העם בניסיון נביא השקר, "יסמוך על זאת כל מבקש אמת ויבקש אמונות שתהיינה יציבות במידה כזאת שלא ישים לבו אל מי שמבצע נס" [מורה נבוכים ג, כד].

• חומרתו של נביא השקר

לא תִּשְׁמַע אֶל דְּבַרֵי הַנְּבִיאִים הַהוּא. הבאנו לעיל (הרחבות - יום כ"ז טבת) את דברי ספר החינוך שביאר כי רק על ידי הנבואה ניתן להגיע לידיעת האמת המוחלטת, לכן הנביא נשלח להורות לעם את הדרך הישרה. על פי זה מבאר ספר החינוך גם את חומרתו של נביא השקר: "לפי שיהיה בזה חורבן גדול ורעה רבה בדתנו המקודשת והשלמה, כי עיקר האמת... המגיע אל בני אדם הוא על ידי הנביאים, והתורה תצונו להאמין בהם וללכת אחר עצתם הנכונה ודעתם השלמה. ועל כן בקום בני בליעל (נביאי השקר) לאמר דברים שלא ציום השם יוציאנו לעז בנבואה... ויפקפק בסיבתם (בגללם), לב כל העם אף בנביאי האמת" [מצוה תקיז]. מתוך כך מתברר יותר מדוע עונשו של נביא השקר חמור כל כך, כמו שיבואר בדברי הרמב"ם להלן [יסודי התורה ט, א].

ב, נמצאת אומר, שְׂכַל נְבִיאִים שִׁיעֲמֹד אַחַר מֹשֶׁה רַבְּנוֹ - אִין אָנוּ מְאֲמִינִין בּוּ מִפְּנֵי הָאוֹת הַאֲמֵנֵת נְבִיאִים לְבָדוּ, כְּדִי שְׁנֹאמְרוּ: אִם יַעֲשֶׂה אוֹת, נִשְׁמַע לוֹ לְכָל מָה שִׁיאֲמֹר; אֲלֵא מִפְּנֵי הַמִּצְוָה שֶׁצִּוְּנוּ מֹשֶׁה בְּתוֹרָה, וְאָמַר: אִם נִתֵּן אוֹת, "אֲלִיוֹ תִשְׁמָעוּן" (דברים יח, יט). כְּמוֹ שֶׁצִּוְּנוּ לְחַתֵּךְ הַדְּבָר עַל פִּי שְׁנֵי עֲדִים, וְאָף עַל פִּי שְׁאִין אָנוּ יוֹדְעִין אִם אָמַת הַעִידוּ אִם שֶׁקֶר, כִּךְ מִצְוָה לִשְׁמַע מִזֶּה הַנְּבִיאִים, וְאָף עַל פִּי שְׁאִין אָנוּ יוֹדְעִין אִם הָאוֹת אָמַת אוּ בְּכִשּׁוֹף וְלֹאט.

ג, לְפִיכֶךָ, אִם עֲמַד נְבִיא וְעָשָׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים, וּבִקֵּשׁ לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁלְמֹשֶׁה רַבְּנוֹ - אִין שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאָנוּ יוֹדְעִין בְּיַחֲדָי שֶׁאוֹתֶיךָ הָאוֹתוֹת בְּלֹאט וְכִשּׁוֹף הֵן; לְפִי שֶׁנְּבוּאָת מֹשֶׁה רַבְּנוֹ אֵינָה עַל פִּי הָאוֹתוֹת כְּדִי שֶׁנִּעְרָף אוֹתוֹת זֶה לְאוֹתוֹת זֶה, אֲלֵא בְּעֵינֵינוּ רְאִינוּהָ וּבְאֲזַנֵּינוּ שֶׁמְעַנְוָה כְּמוֹ שֶׁשְׁמַע הוּא.

ג, הֵא לְמָה הַדְּבָר דּוֹמָה? לְעֲדִים שֶׁהַעִידוּ לְאָדָם עַל דְּבַר שֶׁרָאָה בְּעֵינָיו שְׁאִינוּ כְּמוֹ שֶׁרָאָה - שְׁאִינוּ שׁוֹמְעִים לָהֶן אֲלֵא יוֹדְעֵי בּוֹדָאִים שֶׁהֵן עַדֵי שֶׁקֶר.

ג, לְפִיכֶךָ אֲמַרְהָ תוֹרָה, שְׁאִם בָּא הָאוֹת וְהַמוֹפְתִים, "לא תִשְׁמַע אֶל דְּבַרֵי הַנְּבִיאִים הַהוּא" (שם יג, ד); שֶׁהֲרִי זֶה בָּא אֲלֵיךָ בְּאוֹת וּמוֹפְתִים לְהַכְחִישׁ מָה שֶׁרָאִיתָ בְּעֵינֶיךָ. וְהוֹאִיל וְאִין אָנוּ מְאֲמִינִים בְּמוֹפְתִים, אֲלֵא מִפְּנֵי הַמִּצְוָה שֶׁצִּוְּנוּ מֹשֶׁה, הֵיאָךְ נִקְבַּל מְאוֹת זֶה שֶׁבָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁלְמֹשֶׁה, שֶׁרָאִינוּ וְשֶׁשְׁמַעֵנוּ?

בְּיַחֲדָי - כאן משמעו: בבירור. שְׁנִיעְרָף - שנסווה. כְּמוֹ שֶׁשְׁמַע הוּא - מאותו מקור, אך לא באותה מדרגת נבואה (מ"ו ב, ל).
 הלכות יסודי התורה כ"ט טבת

ביאורים

הרמב"ם מונה שני יסודות ביחס לנצחיות התורה:

א. אסור לאף אדם להוסיף על מצוות התורה או לחסר מהן. התורה היא גוף אורגני שלם, ולכן כל סוג של שינוי, לא רק חיסרון אלא גם תוספת, נחשב לפגיעה בה.

ב. התורה היא אמת נצחית שאיננה תלויה בזמן ובתקופה מסוימים, ואנו מצויים לקיימה בכל הדורות.

לאיש אין רשות לעשות שינויים בתורה, אף לא לנביא, לכן אם מופיע נביא כזה, הריהו מעיד על עצמו שאיננו נביא אמת אלא נביא שקר המחויב מיתה.

נבואה על שינוי בתורה מתייחסת לשינוי היסודות ה"ל" - תוספת או חיסרון של מצוה, ונצחיות התורה:

א. לא ייתכן שנביא אמת ישנה את דברי התורה, בין על ידי תוספת או חיסרון במצוות, ובין על ידי נתינת פרשנות מחודשת שלא ניתנה למשה מסיני.

ב. לא ייתכן שנביא אמת יאמר שהתורה איננה נצחית, ואיננו מחויבים לקיים את המצוות בכל הדורות.

כמו כן, לדעת הרמב"ם הנבואה איננה כישרון מיוחד לעם ישראל, אלא עניין של כלל האנושות, ולכן גם גוי יכול להיות נביא. מאידך, המגבלות שחלות על הנביא כוללות גם את עם ישראל, ולכן גם נביא מישאל איננו יכול לשנות את התורה.

נקודה זו מהווה טענה עקרונית כנגד שתי הדתות החדשות - הנצרות, שנגדה יש עוד הרבה טענות, והאסלאם, שזו אחת הטענות העיקריות נגדה. לשיטתם, באה נבואה חדשה ועקרה את התורה. לדברי הרמב"ם גם אילו היו נביאים עומדים בכל הדרישות הנדרשות מנביא, היה ברור שנבואותיהם שקר, כיוון שבאו לעקור דברים מתורת משה.

הרחבות

• התורה השלמה

לא תסף עליו ולא תגרע ממנו. מדוע אין להוסיף על מצוות התורה? בספר החינוך מבואר שאיסור זה נובע משלמות התורה: "כי האדון המצוה אותנו על התורה ברוך הוא בתכלית השלמות, וכל מעשיו וכל ציוויו הם שלמים וטובים, והתוספת בהם חסרון וכל שכן הגרעון, זה דבר ברור הוא" [מצוה תנד]. (להרחבה בטעמים לאיסור זה עיין בהרחבות - יום כ' אדר).

• נביא שמשנה בביאור הפסוקים

לפרש במצוה מן המצוות פרוש שלא שמענו ממשה. נביא שמשנה מפירוש התורה שקיבלנו ממשנה, הרי הוא נביא שקר. הרמב"ם ביאר זאת בהרחבה בהקדמות למשנה: "או שישנה בקבלה איזה שינוי שיהיה, אף על פי שפשטי הכתובים מסייעים אותו. כגון שיאמר שמה שנאמר בתורה: "נקצתה את כפה לא תחוס עיניך" [דברים כה, יב] שהוא קציצת היד ממש, ואינו קנס... כמו שביארה הקבלה (המסורת ממש רבנו), וייחס דבר זה לנבואה, ויאמר שה' אמר לי שזה שנאמר נקצתה את כפה הוא כפשוטו, גם זה יומת בחנק לפי שהוא נביא שקר ויחס לה' מה שלא אמר לו" [הקדמות למשנה ב].

למדנו שאדם נחשב לנביא שקר אף אם הוא משנה רק את פירוש הפסוקים. ממשיך הרמב"ם ואומר שכל שכן שאם שינה את הפסוקים עצמם נחשב לנביא שקר: "ההוספה והגרעון במקראות כגון שיאמר שה' אמר לי שהערלה שנתים בלבד, ואחרי שנתים מותר לאכול פירות הנטיעה.... במקום אמרו יתעלה שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל" [ויקרא יט כג].

דין זה, שלא ייתכן שינוי בתורה או בפירושה, לומד הרמב"ם מהפסוק "וגם בך יאמינו לעולם" [שמות יט, ט], ופירש: "כבר הודיענו על פי ה' שלא תבוא מאת ה' שום תורה זולת זו" [שם].

לעילוי נשמת גואל בן שרה ז"ל

פרק תשיעי

נצחיות התורה והציות לנביא

א, דָּבַר בְּרוּר וּמִפְרֶשֶׁת בְּתוֹרָה שֶׁהִיא מִצְוָה עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים: אֵין לָהּ לֹא שְׁנוּי וְלֹא גְרַעוֹן וְלֹא תוֹסֶפֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵת כָּל הַדְּבָר אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוָה אֶתְכֶם, אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת, לֹא תִסֹּף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ" (דברים יג, א), וְנֶאֱמַר: "וְהִגַּלְתָּ לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (שם כט, כח) - הָא לְמַדְתָּ שֶׁכָּל דְּבָרֵי תוֹרָה מִצְוִין אָנוּ לַעֲשׂוֹתָן עַד עוֹלָם. וְכֵן הוּא אֹמֵר: "חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם" (ויקרא ג, יז ועוד), וְנֶאֱמַר: "לֹא בְשָׁמַיִם הִיא" (דברים ל, יב) - הָא לְמַדְתָּ שֶׁאֵין נְבִיא רִשָּׁאִי לְחַדֵּשׁ דְּבָר מֵעַתָּה.

א, לְפִיכָּהּ, אִם יַעֲמֹד אִישׁ, בֵּין מִיִּשְׂרָאֵל בֵּין מִן הָאֲמוֹת, וַיַּעֲשֶׂה אוֹת וּמוֹפֵת, וַיֹּאמֶר שְׂיִי שְׁלַחֵה לְהוֹסִיף מִצְוָה, אוֹ לְגַרֵעַ מִצְוָה, אוֹ לְפָרֵשׁ בְּמִצְוָה מִן הַמִּצְוֹת פְּרוֹשׁ שֶׁלֹּא שָׁמַעְנוּ מִמּוֹשֶׁה, אוֹ שֶׁאֶמַר שֶׁאוֹתָן הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּ בְּהֵן יִשְׂרָאֵל אֵינָן לְעוֹלָם וְלְדוֹרֵי דוֹרוֹת, אֲלֵא מִצְוֹת לְפִי זְמַן הַיּוֹם - הֲרִי זֶה נְבִיא שֶׁקֶר, שֶׁהֲרִי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁלְמֹשֶׁה, וּמִיתָתוֹ בְּחֻנֵּק, עַל שֶׁהִזִּיד לְדַבֵּר בְּשֵׁם יי אֲשֶׁר לֹא צָוָהוּ, שֶׁהוּא בְּרוּךְ שָׁמוּ צָוָה לְמֹשֶׁה שֶׁהַמִּצְוָה הַזֹּאת "לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם" (דברים כט, כח), וְ"לֹא אִישׁ אֶל וַיִּכְזֹּב" (במדבר כג, ט).

עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים - שהרי כולה מאת ה' והיא בתכלית השלמות (תשובה ג, 2; מ"ג ב, לט). למטבע הלשון ראה לעיל ביאור ד, ט). אֵין לָהּ לֹא שְׁנוּי וְלֹא גְרַעוֹן וְלֹא תוֹסֶפֶת - לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה (הקדמה למשנה תורה, א; מלכים יא, ג). עַד עוֹלָם - לנצח (מ"ג ב, כח). מִצְוֹת לְפִי זְמַן הַיּוֹם - המצוות באו לשעתן בלבד. שֶׁהֲרִי בָּא לְהַכְחִישׁ נְבוּאָתוֹ שֶׁלְמֹשֶׁה - ונבואתו של משה עולה על כל נבואה של נביא אחר (לעיל ז, י). לֹא אִישׁ אֶל וַיִּכְזֹּב - ה' אינו כאדם העשוי לשקר או לשנות את דעתו.

ביאורים

תפקיד הנביא איננו לחדש תורה או לשנות את תורת משה, אלא לחזק ולאמץ את שמירת התורה על ידי העם. הנבואה לא נועדה לתת לנביא יכולת לחדש משלו, אלא דווקא לחזק את הקיים. כל הנביאים הם המשכיית של נבואת משה. ואם לא בענייני המצוות, הרי שבדברי רשות, אשר אין לאדם תמיד ידיעה ברורה כיצד לפעול ומה לעשות, יקבלו ישראל, לעיתים, הדרכה מהנביא בדורם.

אולם ישנו יוצא דופן לכלל הזה, המעניק לכל נביא יכולת לשנות את מצוות התורה. באופן זמני, כהוראת שעה, יכול כל נביא לצוות את העם לעשות 'עברה'. התורה עצמה היא נצחית, ולכן אדם מן השורה אינו יכול לבטל אפילו מצוה אחת לשעה קלה. גם לנביא לא ניתנת אפשרות לשנות את התורה עצמה לצמיתות, אלא רק להורות הוראה מעשית באופן זמני. גם לכלל הזה יש יוצא דופן, והוא איסור עבודה זרה. לעולם לא ייתכן שנביא אמת יצווה לעבוד עבודה זרה, גם כהוראת שעה. הטעם הוא ברור, שהרי עבודה זרה שומטת את כל הבסיס לנבואת אמת. הנבואה היא שליחות מאת ה', השולל כל אפשרות של אלוהות רוחנית שוות ערך. ה' אחד ואין דומה לו, ורק הוא השולח נביאי אמת. ציווי על עבודה זרה, מעיד שהנביא יונק את כוחו ממקור זר.

כאן מוסיף הרמב"ם, אופן נוסף של 'שינוי התורה' האסור על ידי נביא. גם אם הנביא לא עורך שינוי של ממש במצוות התורה, לא מוסיף או גורע, אלא מחווה דעה בפסיקת הלכה מכוח הנבואה, ברור שהוא נביא שקר. התורה ניתנה לבני האדם כדי שיבינו אותה בשכלם שלהם, וכיריעו את ההלכה על פי יכולת ההבנה האנושית. לא ייתכן שתהיה התערבות נבואית בלימוד התורה והבנתה.

הרחבות

• הוראת שעה לעבור על מצוה מדעתו

אָבֵל אֲנִי אֶקְרִיב הַיּוֹם בַּחוּץ בְּדָבָר ה'. מדברי הרמב"ם עולה כי נביא לא יכול להורות לעבור על מצוה אף בהוראת שעה ללא ציווי ה', אולם התוספות כתבו שנביא יכול להורות כן מדעתו כדי לעשות סייג לתורה [סנהדרין פט:].

• האמת השכלית גדולה ממופתים

אָבֵל בַּעֲבוּדָה זָרָה - אין שומעין לו... ואפילו עשה אותות ומופתים גדולים. כטעם לכן שאין לשמוע לנביא המצווה לעבוד עבודה זרה, הסביר הרמב"ם שהאמת השכלית שאין לעבוד עבודה זרה גוברת על המופתים שעשה הנביא: "ואין לחוש לנבואתו ולא נבקש ממנו מופת, ואפילו עשה מופתים אשר לא שמענו מופלאים כמותם כדי לאמת דברו... כי עדות השכל (ההבנה השכלית) המכחישה את נבואתו, גדולה מכח עדות העין הרואה מופתיו. לפי שכבר נתברר אצל בעלי השכל שאין ראוי לכבד ולא לעבוד זולת היחיד שהמציא כל המציאות ונבדל בתכלית השלמות" [הקדמה למשנה ב].

הרב קוק מבאר שיש הבדל עקרוני בין איסור עבודה זרה לשאר המצוות: "נביא ובית דין בידם לעקור דבר מהתורה להוראת שעה, אבל רק בכל התורה כולה חוץ מעבודה זרה. וטעם הדבר פשוט שכל מצוות התורה כהנים הנם אמצעיים לדעת את ד' שהוא ההיפוך מעבודה זרה. על כן עבודה זרה פוגמת בתכלית הזו. על כן אי אפשר להעקר אפילו לצורך שעה" [מדבר שור, הדרוש הששה עשר] (יש להעיר שלא ברור מדוע הרב קוק דיבר רק על מצוות התורה כהנים היינו ספר ויקרא ולא על כל המצוות). תכלית המצוות היא להיפגש עם דבר ה' בעולם הזה ולהידבק בו. לעיתים רחוקות, כדי שדבר ה' יופיע ביתר עוז יש צורך דווקא לעבור על אחת המצוות כמו שעשה אליהו בהר הכרמל, ולכן בהוראת בית דין או נביא, ניתן לעבור על מצוה מהמצוות כהוראת שעה. אולם עבודה זרה היא בדיוק ההפך מהדבקות בה', ולכן אין לעוקרה אף לא לשעה.

ב, אם כן, למה נאמר בתורה: "נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך, ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצוונו" (דברים יח, יח)? לא לעשות דת הוא בא°, אלא לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עליה, כמו שאמר האחרון שבהם: "זכרו תורת משה עבדי" (מלאכי ג, ב).

ב, וכן אם צונו בדברי הרשות, כגון 'לכו למקום פלוני' או 'אל תלכו', 'עשו מלחמה היום' או 'אל תעשו', 'בנו חומה זו' או 'אל תבנה' - מצוה לשמע לו, והעובר על דבריו חייב מיתה בידי שמים°, שנאמר: "והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי, אשר ידבר בשמי, אנכי אדרש מעמו" (דברים יח, ט). ג, וכן נביא שעבר על דברי עצמו, והכובש נבואתו° - חייב מיתה בידי שמים. ובשלישית נאמר: "אנכי אדרש מעמו" (ש).

ג, וכן אם יאמר לנו הנביא שנועד לנו שהוא נביא, לעבר על אחת מכל מצוות האמורות בתורה, או על מצוות הרבה, בין קלות בין חמורות, לפי שעה° - מצוה לשמע לו. וכן למדנו מחכמים הראשונים מפי השמועה: בכל, אם יאמר לך נביא: עבר על דברי תורה, פאליהו בהר הפרמל - שמע לו, חוץ מעבודה זרה; והוא שיהיה הדבר לפי שעה, כגון אליהו בהר הפרמל, שהקריב עולה בחוץ°, וירושלים נבחרה, והמקריב בחוץ חייב פרת. ומפני שהוא נביא - מצוה לשמע לו. וגם בזה נאמר: "אליו תשמעון" (דברים יח, טו).

ג, ואלו שאלו את אליהו ואמרו לו 'היאך נעקר מה שכתוב בתורה: "פן תעלה עלתיך בכל מקום" (שם יב, י)?', ה'ה אומר 'לא, אלא המקריב בחוץ - לעולם חייב פרת, כמו שצוה משה; אבל אני אקריב היום בחוץ בדבר יי, כדי להכחיש נביאי הבעל'.

ג, ועל הדרך הזאת, אם צוו כל הנביאים לעבר לפי שעה - מצוה לשמע להן. ואם אמרו שהדבר נעקר לעולם - מיתתן בחנק, שהתורה אמרה: "לנו ולבנינו עד עולם" (שם כט, כח). ד, וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפי השמועה, או שאמר בדין מדיני תורה שיי צוה לו שהדין כף הוא, והלכה כדברי פלוני - הרי זה נביא שקר, ויחנק, אף על פי שעשה אות, שהרי בא להכחיש תורה שאמרה: "לא בשמים היא" (שם לב, א). אבל לפי שעה - שומעין לו בכל.

ה, במה דברים אמורים? בשאר מצוות. אבל בעבודה זרה - אין שומעין לו ואפילו לפי שעה. ואפילו עשה אותות ומופתים גדולים, ואמר שיי צוהו שתעבד עבודה זרה היום בלבד או בשעה זו בלבד - הרי זה דבר סרה° על יי, ועל זה צוה הפתוב ואמר: "ובא האות והמופת... לא תשמע אל דברי הנביא ההוא... פי דבר סרה על יי אלהיכם" (שם יג, ג-ו). שהרי בא להכחיש נבואתו שלמשה, ולפיכך נדע בודאי שהוא נביא שקר, וכל שעשה - בלאט וכשוף° עשה, ויחנק.

לא לעשות דת - חדשה, כיש"ו וכמוחמד (איגרת תימן, עמ' כא; תשובה ח, ג). **מיתה בידי שמים** - מוות מאת ה', לא על ידי בית דין, שהוא קל מן הכרת, ומיתתו מכפרת על עונו (ה"מ סנהדרין טו, א) או בייסורים תמידיים לאחר מותו (רוצה ב, ב; ק' בהלכות תשובה ח, א). **הכובש נבואתו** - שאינו עושה את שליחותו שהוטלה עליו בנבואה. **ובשלישית נאמר** - "לא ישמע" הנדרש לשלוש פנים: "לא ישמע", "לא ישמע", "לא ישמע". **מצוות... חמורות** - שחייבים עליהן מיתת בית דין או כרת, וכן שבועת שווא ושקר (תשובה א, ב). **לפי שעה** - הוראה זמנית בלבד. "והרשה עם זאת לחכמים שבכל תקופה, כלומר לבית דין הגדול, לעשות סייגים לדיני התורה... כן גם הותר להשעות מקצת מעשי התורה או להתיר מקצת מאיסוריה במצב מסוים ובהתאם למאורע מסוים, ולא יהא זה לדורות... כי בהסדר זה תתמיד התורה אחת, וינהל כל זמן וכל מאורע כפי הראוי לו..." (מ"ג, ג, א) והדברים אמורים דווקא בבית דין הגדול (ממרים ב, ד). **מפי השמועה** - ראה לעיל ביאור ה, ד. **עולה בחוץ** - מחוץ למקדש, לאחר שנבחרה ירושלים להיות מקום המקדש ונאסר להקריב מחוץ לעזרה (מעשה הקרבנות יח, א-ב). **הבעל** - אל הגשמים במיתולוגיה הכנענית. **סרה** - סטייה (ת"א) מדרכי ה'. **לאט וכשוף** - ראה לעיל ביאור ח, א.

תפקיד הנביא לציבור

לעבור על המצוות לפי שעה

ביאורים

כאן מגדיר הרמב"ם את המופת הנדרש מכל נביא כדי להוכיח את נבואתו. המופת איננו עשיית נסים הפורצים את חוקי הטבע, אלא בהודעת עתידות. הסיבה היא, שכך אמרה התורה בעצמה. כאן ממשיך הרמב"ם את היסוד שאותו הניח לעיל. אנחנו לא מתרשמים ממופתים. אילו המופתים היו הוכחה מצד עצמם לאמינות הנבואה, היינו מצפים למופת מרשים של שינוי כוחות הטבע. כיוון שהמופתים נחשבים הוכחה רק בגלל שכך כתוב בתורה, ממילא רק התורה תקבע מהו המופת הנדרש, למרות שהוא מרשים פחות וניתן להסבירים ותירוצים.

על פי התורה, הנביא נדרש להודיע את העתיד, ולחזות אותו באופן מדויק. בזה נבדלת יכולתו של הנביא מיכולת רוחניות של 'בעלי מופתים' שאינם מסוגלים לחזות את העתיד בצורה מושלמת, אלא בצורה חלקית בלבד. לכן גם טעות קטנה יכולה להפיל את ההוכחה של הנביא. מבחינה זו, הנביא מהווה תחליף לבעלי מופתים שונים, ביכולתו לדעת את העתיד. עם ישראל לא זקוק לצורך את שירותם של 'בעלי הכוחות' שאינם מספקים את הסחורה כמו שצריך, כיוון שיש לו יכולת חיזוי מדויקת על ידי הנביאים. כאן מוסיף הרמב"ם תפקיד נוסף לנביא: לא רק השגה רוחנית אישית, או שליחות עבור אנשים אחרים, אלא גם הודעת עתידות. חיזוי העתיד איננו רק מבחן לאמינות הנביא, אלא חלק מתפקידו. אולם ישנו קשר ברור בין השגה רוחנית לבין ידיעת עתידות. ידיעת העתיד של ה' איננה 'קסם' אלא נובעת מכך שה' הוא מקור החיים של העולם. המנגנון הפנימי של העולם, כולל בתוכו ממילא את כל ההתרחשות העתידית. הנביא נפגש עם מקור החיים של כל היש, ומשם נובעת גם השגתו הרוחנית וגם ידיעת העתיד.

הרחבות

• ההבדל בין מופתי משה למופתי שאר הנביאים

מאותות משה רבנו או מאותות אליהו ואלישע. הרמב"ם חילק כאן בין אותות משה לבין אותות אליהו ואלישע. ב'מורה נבוכים' מבאר הרמב"ם את ההבדל בין אותות משה לשאר הנביאים: "כל הנסים, שעשו אותם הנביאים או שנעשו להם, סיפרו אנשים בודדים, כגון אותותיהם של אליהו ואלישע" אולם אותותיו של משה נעשו "בפומבי לעיני המסכימים עמו והחולקים עליו... וזה שאמר: "ולא קם נביא עוד... לכל האותות והמופתים... לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו... אשר עשה משה לעיני כל ישראל" [דברים לד, י-יב]... זה דבר לא נמצא לנביא לפניו, וכבר קדמה הודעתו, הודעת אמת, שלא יהיה כן לזולתו" [מורה נבוכים ב, לה].

• התנאים שהגדת עתידות תחשב לאות ומופת

האות שלו ש'אימך דברים העתידין להיות בעולם. על פי הרמב"ם, די שהנביא יגלה את העתידות ואין הוא צריך לעשות אות שמשנה ממנהגו של עולם כדי לאמת את נבואתו. ישנם הרבה אנשים שידועים לחזות את תהליכי העתיד בפוליטיקה, בכלכלה או במטרולוגיה. כיצד נדע להבחין בין חיזוי כזה לאות נבואה?

הרמב"ם ביאר שחיזוי עתידות בדבר שאינו חורג ממנהגו של עולם ייחשב לאות רק אם יקרה מיד ובסמיכות לדברי הנביא. כמו שנאמר בשמואל "אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר... ויקרא שמואל את ה' ויתן קולות ומטר ביום ההוא" [שמואל א, יז-יח] [אגרת תחיית המתים, ה].

הרמב"ם לא כתב כמה פעמים יש לבדוק את הנביא. הרב נחום רבינוביץ' ביאר שכיוון שניתן להסתפק באותות טבעיים, גודל האות נמדד לפי חריגות התופעה ונדירותה. "ישנן תופעות שאפילו יקרה הכל כדבריו עשר פעמים ויותר אין זה אלא מקרה, וישנן אחרות ששלוש בדיקות בוודאי מספיקות" [יד פשוטה, כאן].

לעילוי נשמת אליהו בן מנחם מנדל ז"ל
לעילוי נשמת ר' מנחם עזריה בן הרב יצחק הכהן ז"ל

פרק עשירי

נאמנות הנביא

אות הבטחת הנביא

א, כל נביא שיעמד לנו ויאמר שיי שלחו - אינו צריך לעשות אות כפחך מאותות משה רבנו או מאותות אליהו ואלישע, שיש בהם שנוי מנהגו שלעולם. אלא האות שלו ש'אימך דברים העתידין להיות בעולם, ויאמנו דבריו, שנאמר: "וכי תאמר בלבבך, איכה נדע את ה'דבר... (דברים יח, טז ואילך).

א, לפיכך כשיבוא אדם הראוי לנבואה במלאכות^ו, יי, ולא יבוא להוסיף ולא לגרע, אלא לעבד את יי במצוות התורה - אין אומרין לו: 'קרע לנו את היס' או 'החיה מת' וכיוצא באלו, 'אחר כך נאמין בך'; אלא אומרין לו: 'אם נביא אתה - אמר לנו דברים העתידין להיות', והוא אומר, ואנו מחפשים לראות היבואו דבריו: אם לא יבואו, ואפלו נפל דבר אחד קטן - בידוע שהוא נביא שקר.

א, ואם באו דבריו כל - יהיה בעינינו נאמן. **ב**, ובדקין אותו פעמים הרבה; אם נמצאו דבריו כלן נאמנים - הרי זה נביא אמת, כמו שנאמר בשמואל: "וידע כל ישראל מידן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא ליי" (שמואל א ג, ט).

ג, והלא המעוננים והקוסמין^ו אומרין מה עתיד להיות, ומה הפרש יש בין הנביא וביןם? אלא שהמעוננים והקוסמין וכיוצא בהן - מקצת דבריהם מתקיימין^ו ומקצתן אין מתקיימין, כענין שנאמר: "לעמדו נא וישעך הברי שמים^ו החזים בפוכבים, מודעים לחדשים מאשר יבאו עליך" (ישעיה מז, ג) - "מאשר" ולא 'כל אשר'. ואפשר שלא יתקיים מדבריהם כלום, אלא יטעו בכל, כענין שנאמר: "מפר אתות בדים וקסמים יהולל" (שם מד, כה).

ג, אבל הנביא - כל דבריו קיימין, שנאמר: "כי לא יפל מדבר יי ארצה" (מלכים ב י, י). וכן הוא אומר: "הנביא אשר אתו חלום - יספר חלום, ואשר דברי אתו - ידבר דברי אמת; מה לתבן^ו את הבר? נאם יי" (ירמיה כג, כח), כלומר שדברי הקוסמים והחלומות כתבן שנתערב בו מעט בר, ודבר יי כבר שאין בו תבן כלל.

ג, ובדבר הזה הפתוב הבטיח ואמר שאותן הדברים שמודיעין המעוננים והקוסמים לאמות ומכזבין, הנביא יודיע לכם דברי האמת, ואין אתם צריכין למעונן וקוסם וכיוצא בו, שנאמר: "לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש^ו, קסם קסמים... כי הגוים האלה... נביא מקרבה מאחריך... (דברים יח, טו).

ג, הא למדת שאין הנביא עומד לנו אלא להודיענו דברים העתידים להיות בעולם, משבע ורעב, מלחמה ושלום, וכיוצא בהן. ואפלו צרכי יחיד מודיע לו, כשאול שאבדה לו אבדה^ו והלך לנביא להודיעו מקומה. וכיוצא באלו הדברים הוא ש'אימך הנביא, לא שיעשה דת אחרת או יוסיף מצוה או יגרע.

הראוי לנבואה - כמפורט לעיל ז, א; ז, א. **מלאכות** - שליחות. **המעוננים** - לשון עונה וזמן, אסטרוטולוגים המייחסים השפעה וסגולה לזמן, שיום מסוים טוב או רע לפעולות מסוימות (עבודה זרה יא, ח). **הקוסמין** - העושים מעשים מסוימים כדי להיכנס למצב תודעתי של דמיון והרקה המחשבה והגדת עתידות (שם, ה). **מקצת דבריהם מתקיימין** - בזכות כוח אינטואיציה עשיר (סה"מ ל"א; מ"ג ב, לח). **הברי שמים** - מעוננים. **שנאמר** - "מפר אתות בדים [ה' מבטל את דבריהם של מי שבודים דברים מלבם], וקסמים יהולל [ועושה את הקוסמים שוטים]" **תבן** - קש. **בר** - חיטה נקייה ממוץ. **מעביר בנו ובתו באש** - מעביר בנו מעל האש כחלק מעבודת האליל העמוני מולך (עבודה זרה ג, א). **כשאול שאבדה לו אבדה** - ראה שמואל-א פרק ט.

ביאורים

ההודעת העתידות יש להבחין בין נבואת נחמה ושגשוג, ובין נבואת פורענות וחורבן. נבואה רעה יכולה להתבטל על ידי חזרה בתשובה, אבל הטובה איננה מתבטלת גם בעקבות התדרדרות רוחנית. לכן הנביא נבחן רק בחיזוי העתיד לטובה ולא לרעה.

קיימת אפשרות נוספת להוכחת הנבואה. לא על ידי חיזוי העתיד, אלא על ידי עדות מנביא אחר שידוע מכבר שהוא נביא אמת. כפי שנביא אמת יכול לצוות על מעשים שונים, ולהודיע את העתיד, כך הוא יכול גם להעיד על אדם אחר שהוא נביא אמת.

לאחר שהתברר שעומד לפנינו נביא אמת, על ידי ההוכחה הנדרשת, אסור להסתפק בו ולחשוש שמא הוא נביא שקר. גם עניין זה נובע מהיסוד שהציב הרמב"ם ביחס למופתים. אילו המופתים היו הוכחה מצד עצמם, היה מקום להסתפק ולהתלבט כל העת שמא יש בהם תחבולות שונות, ועדיין אין ודאות שהנביא שעשה אותם אינו פועל בכוח אלוהי. אולם היות שהמופתים נחשבים הוכחה רק מכוח מצוות התורה, אין צורך להגיע לוודאות מוחלטת מצדנו, אלא די בקיום הכללים שהתורה מסרה לנו. התורה מחייבת אותנו להאמין לאדם שהוכיח את נבואתו על ידי חיזוי העתיד, למרות שיתכן שהוא נביא שקר שעושה תחבולות. לא נדרשת כאן הוכחה ודאית וברור מוחלט. האדם שמסתפק למרות זאת, מעיד על עצמו שאינו סומך על הנביא מכוח מצוות התורה, אלא מכוח ההתפעלות האישית שלו. כמו כן, המתלבט יוכל תמיד למצוא סיבות להתלבט ולפקפק. עלינו ללכת אחרי כללי השיפוט שלמדנו מהתורה, ולהכריע לפיהם את הדברים העומדים לפנינו. בדרך זו נבנה הביטחון הרוחני של עם ישראל בנביאיו.

הרחבות

• היכולת לשנות את הנבואה

הא למדת שבדברי הטובה בלבד יבחנו הנביא. הרב אברהם ריבלין מעמיק בדברי הרמב"ם ומסביר שכשם שהאדם חופשי במעשיו לקבוע את גורלו ואת עתידו, ואינו נשלט על ידי מזלות קבועים מראש, כך גם הנבואה אינה נוטלת את החירות מהאדם, אלא רק מכוונת אותו ומשקפת את מצבו בהווה [יונה נבואה ותוכחה, עמ' 251-254]. לפי רעיון זה קשה מדוע נבואה לטובה אינה יכולה להשתנות, הלא אם ירע האדם את דרכיו כבר לא יהיה ראוי להבטחה שהובטחה לו. משיב על כך הר"ן: "שאינו מטבע הייעוד הטוב (ההבטחה הטובה) להתקיים יותר מן היעוד הרע, כי כמו שמידת הדין נותנת שהמיועד הרע (מי שנאמר עליו בנבואה שיתרחש לו רע) כשייטיב מעשיו - יקרע גזר דינו, כן ראוי שהמיועד הטוב, כאשר ירע מעלליו - שחטאוי ימנעו הטוב ממנו... אבל אם ימשך העניין הזה... שהייעודים הטובים והרעים ישתנו, לא יישאר דבר ייבחנו בו הנביא" [דרשות הר"ן, הדרוש השני]. הר"ן מסביר שאין הבדל עקרוני בין נבואה לטובה לנבואה לרעה והיה ראוי ששתיהן ישתנו על פי מעשיו של האדם, אלא שלשם הוכחת מהימנות הנביא קבע ה' שדבריו הטובים יתקיימו ולא ישתנו. הרב יצחק שילת העלה מדברי הרמב"ם שההבדל בין נבואה לטובה לנבואה לרעה נובע ממידת טובו של הקב"ה, שאינו חוזר בו מהטוב שרצה להשפיע, והמבחנו לדברי הנביא אינו אלא ניצול של מידה זו לצורך בירור אמיתת הנבואה [ביאור הקדמה למשנה, עמ' פו].

ד, דברי הפרענות שהנביא אומר, כגון שיאמר 'פלוני ימות' או 'שנה פלונית שנת רעב' או 'מלחמה', וכיוצא בדברים אלו - אם לא עמדו דבריו, אין בזה הכחשה לנבואתו, ואין אומרים: הנה דבר ולא בא; שהקדוש ברוך הוא "אך אפים ורב חסד ורחמים על הרעה" (יואל ב:ג; יונה ד:ב), ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה או שתלה להם פחזקיה'.

ד אצל אם הבטיח על טובה, ואמר שיהיה כך וכך, ולא באה הטובה שאמר - בידיע שהוא נביא שקר; שכל דבר טובה שיגזר האל, אפלו על תנאי, אינו חוזר. הא למדת שבדברי הטובה בלבד יבחנו הנביא.

ד הוא שימנהו אומר בתשובתו לחנניה בן עזריה, כשהיה ירמיה מתנבא לרעה וחנניה לטובה, אמר לו ירמיה: חנניה, אם לא יעמדו דברי - אין בזה ראיה שאני נביא שקר; אצל אם לא יעמדו דבריו - יודע שאתה נביא שקר; שנאמר: "אף שמע נא הדבר הזה... הנביא אשר ינבא לשלום, בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו י באמת" (ירמיה כח:ז-ט).

ה, נביא שהעיד לו נביא אחר שהוא נביא - הרי זה בחזקת נביא, ואין זה השני צריך חקירה; שהרי משה רבנו העיד ליהושע, והאמינו בו כל ישראל קדם שיעשה אות. וכן לדורות.

ה, נביא שנודע נבואתו והאמינו דבריו פעם אחר פעם, או שהעיד לו נביא, והיה הולך בדרכי הנבואה - אסור לחשב אחריו ולהרהר בנבואתו שמא אינה אמת, ואסור לנסותו יתר מדי, ולא נהיה הולכים ומנסים לעולם, שנאמר: "לא תנסו את יי אלהיכם, כאשר נסיתם במסרה" (דברים ו:טו), שאמר: "היש י בקרבנו אם אין?" (שמות י:י). אלא מאחר שנודע שזה נביא - יאמינו וידעו כי י בקרבם, ולא יהרהרו ולא יחשבו אחריו, כענין שנאמר: "ידעו כי נביא היה בתוכם" (יחזקאל ב:ה; לג:ג).

בריה רחמנא דסיעו

כאנשי נינוה - ראה יונה פרק ג. מלה להם פחזקיה - דחה את עונשם (ראה ישעיה פרק לח). בידיע שהוא נביא שקר - ואין להסס מלהרוג אותו, אף אם הוא נראה דתי וישר וחסם, שהרי דיבר דברי שקר על ה' (הקדמה לפה"מ עמ' ו). אפלו על תנאי אינו חוזר - בהבטחה לציבור, אבל בין ה' לבין הנביא, אפשר שיגרמו חטאיו לביטול הטובה (שם). חנניה בן עזריה - נביא שקר. כשהיה ירמיה מתנבא לרעה - שיכבוש בבוכדנאצר את הארץ ויחריב את בית המקדש. משה רבנו העיד ליהושע - ככתוב: "ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו, וישמעו אליו בני ישראל ויעשו כאשר צוה ה' את משה" (דברים לד:ט). והאמינו - התאמתו. בריה רחמנא דסיעו - ברוך הרחמן (ה) שסייענו, סיומת של הודאה בסוף כל חטיבת הלכות.